

DE INKT POT

De Inktpot

Aan de rand van het historisch centrum van Utrecht staat De Inktpot. Een massief bakstenen gebouw van vier verdiepingen, waarvan de vorm doet denken aan een inktpot. De toren van het gebouw, die 70 meter de lucht insteekt, bepaalt mede de contouren van de stad Utrecht.

Een Duitse architect ziet er 'een orgelconcert van Bach' in

Noormannenburcht

De strenge, ritmische architectuur van De Inktpot roept gemengde reacties op. Een Duitse architect ziet er 'een orgelconcert van Bach' in. De Utrechtse schrijver Dirkje Kuijk daarentegen spreekt van 'een norske Noormannenburcht, waar je bij het omslaan van een hoek in de lange, donkere gangen oog in oog kunt komen te staan met een vendel zwaar bewapend krijgsvolk.'

Rijksmonument

De Inktpot is een rijksmonument, gebouwd tussen 1918 en 1921. Met 22 miljoen gemetselde stenen is het het grootste bakstenen gebouw van Nederland. Het gebouw huisvest bovendien een grote kolonie beschermde vleermuizen.

◀ De vliegende schotel op het dak van De Inktpot staat daar sinds de expositie Panorama 2000 van het Centraal Museum.

De Inktpot is eigendom van NS Vastgoed en in gebruik bij ProRail (voorheen Railinfrabeheer, Railned en Railverkeersleiding). Er werken ongeveer duizend mensen.

Renovatie

Tussen 2000 en 2003 is De Inktpot ingrijpend gerenoveerd. Zowel het interieur als de buitenkant is onder handen genomen. Oude kwaliteiten worden versterkt, moderne voorzieningen aangebracht. Sindsdien is De Inktpot een modern, hoogwaardig kantoorgebouw. Maar wel met een uniek, monumentaal gezicht.

De Architect

De Inktpot is ontworpen door dr. ir. George Willem van Heukelom (1870-1952), chef van de Dienst van Weg en Werken van de Staatsspoorwegen. In 1918 krijgt hij opdracht een nieuw hoofdkantoor (Hoofdgebouw III) te ontwerpen voor de gefuseerde spoorwegbedrijven HIJSM en Staatsspoorwegen. Met die opdracht zal hij definitief zijn naam vestigen als architect en bouwkundige.

Als in een droom

Des te opmerkelijker is de wijze waarop het ontwerp tot stand komt. In een boek dat na zijn dood verschijnt, schrijft zijn echtgenote:

“Terwijl hij een bespreking had met een van zijn ingenieurs, zag hij het opeens voor zich en tekende, al pratende met en luisterende naar de ander – op een vloei dat daar toevallig voor hem lag – in grote contouren het gebouw, zoals hij het innerlijk – als in een droom – zag opdoemen.”

De nieuwe mens

De Inktpot als groots visioen: dat past goed bij de opvattingen van Van Heukelom. Als architect uit de school van Berlage wil hij bijdragen aan het ontstaan van een ‘nieuwe mens’. Met De Inktpot creëert hij een sober, ritmisch en evenwichtig kantoor. Een gebouw waar spoor- mensen van hoog tot laag zich eendrachtig, in rust en gelijkwaardigheid aan hun dagelijks werk kunnen wijden.

◀ De reacties op De Inktpot zijn lovend, de architect is tevreden. Het idee, geschetst op vloei papier, is het gebouw geworden dat hem voor ogen stond. In het centrale trapportaal van De Inktpot bevindt zich een aan Van Heukelom gewijde gedenksteen.

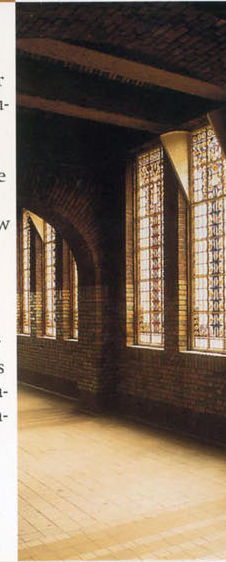

▼ Werk van glazenier Jan Schouten

Een scherp oog voor detail

Wat niet wegneemt dat Van Heukelom een scherp oog heeft voor het detail. Hij ontwerpt zelf het meubilair en bemoeit zich nadrukkelijk met het metselwerk. Zo ziet de architect er persoonlijk op toe dat de metselaars in de gangen zorgvuldig de vlakken met groen, rood en blauw geglazuurde, gekleurde stenen construeren. Nergens mag één kleur overheersen.

Hij laat de vooraanstaande glazenier Jan Schouten een serie passende glas in lood ramen maken voor de centrale trappartij. De kamers zijn afgetimmerd met eikenhouten lambriseringen en afgesloten met eikenhouten deuren, ruim 700 in totaal.

De Bouw

Magisch, kloosterachtig

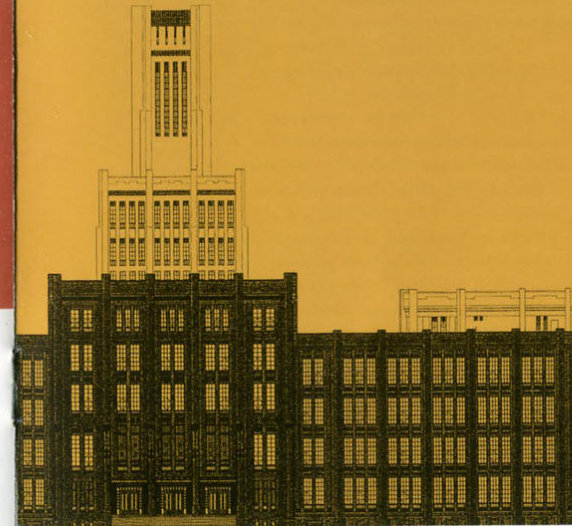
Zo groeit, onder de bezielende leiding van Van Heukelom, De Inktpot. In ambachtelijke verbanden gemetselde bakstenen in matzwarte specie; lange gangen met lage bogen; hoge, ruime kamers; monumentale trappartijen; een toren met in de nok een ornament van opaalglas; licht dat in banen gefilterd door verticale glas in lood ramen binnenvalt. Dit alles geeft De Inktpot een kloosterachtige, bijna magische atmosfeer.

Binnentuin

Tot de verbeelding spreekt ook de ruige tuin op de binnenplaats met – als symbool voor het leven – een doolhof. En voor het pand met zijn monumentale trappartij legt de architect een parkje aan, eveneens in bakstenen gevat.

Maar Van Heukelom schuwt ook moderne materialen niet. Hij gebruikt bijvoorbeeld gewapend beton voor de bogen in de gangen. Een noviteit in die tijd. De ramen zijn gevat in stalen kozijnen, ook iets nieuws.

Als de spoorwegbedrijven HIJSM en Staatsspoorwegen in 1915 nauw gaan samen werken, moet er een nieuw hoofdkantoor komen. De keuze valt op Utrecht. Daar is, naast de twee bestaande hoofdgebouwen van de Staatsspoorwegen, nog plek. De villa Nieuweroord met park moet ervoor verdwijnen.

In eigen hand

Na de Eerste Wereldoorlog heerst grote schaarste aan bouwmaterialen. De spoorwegen besluiten daarom de bouw in eigen hand te nemen. Ze pakken het groots aan en kopen twee steenfabrieken, een houtbedrijf en drie schepen voor het vervoer van materialen.

Om aan de 4000 kubieke meter eikenhout te komen die in het gebouw wordt verwerkt, wordt een compleet Limburgs bos aangekocht. Direct naast de bouwplaats verschijnt een baksteenfabriek.

Belgische paarden

De grondslag op de bouwplaats is slecht. Daarom wordt eerst een diepe kuil volgestort met zand. Om het draagvermogen te verhogen laat Van Heukelom een span Belgische paarden aanrukken. De drie paarden trekken een zware ijzeren slee over het bouwterrein, net zo lang tot het ijzer niet meer wegzakt.

Ook de schaarste noopt de bouwers tot inventiviteit. Zo worden oude spoorstaven gebruikt voor de fundering. In totaal 21 kilometer.

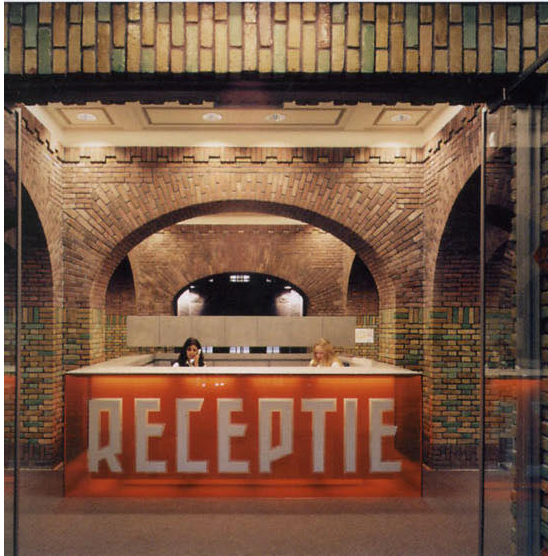
In straf tempo

De bouw verloopt systematisch en voorspoedig. De honderden metselaars beginnen steeds in een hoek. Als een bouwlaag klaar is, beginnen ze op dezelfde plek aan de volgende laag. In sommige weken worden zo 500.000 stenen gelegd; de steenfabriek kan het tempo amper bijhouden.

Op 2 mei 1918 gaat de bouw van start. Precies drie jaar later opent minister König van Waterstaat Hoofdgebouw III.

De Renovatie

Generaties spoor- mensen werken dag-in-dag-uit in De Inktpot. Na tachtig jaar is het gebouw uitgeleefd. Ook de buitenkant van het ogenschijnlijk onverwoestbare gebouw is aangetast door tientallen jaren van regen, wind, temperatuurverschillen en luchtvervuiling.

Daarom wordt het gebouw tussen 2000 en 2003 ingrijpend gerenoveerd. Uitgangspunt van de renovatie is dat de monumentale waarden behouden blijven. Waar mogelijk worden de oorspronkelijke materialen (her)gebruikt. Tegelijk moet De Inktpot een modern, goed verhuurbaar kantoor worden dat voldoet aan alle moderne eisen.

Gevel weer kleurrijk

De gevel wordt grondig gereinigd, waardoor de stenen hun kleurschakeringen terugkrijgen. Het herstel van scheuren en beschadigd voegwerk completeert het beeld. De ramen worden voorzien van niet-spiegelend dubbelglas, nieuwe stalen sponningen en een warmte-absorberende folie. De trappen bij de entree krijgen een opknapbeurt en er komt een nieuwe ontvangstbalie.

Interieur als nieuw

Ook het interieur wordt aangepakt. Lelijke tussenmuurtjes, systeemplafonds, leidingen en andere niet-originele voorzieningen verdwijnen.

Luxe geluidsabsorberende plafonds, een geavanceerd lucht- en verwarmingssysteem, nieuwe verlichting en een passende vloerbedekking geven de kamers hun strakke, sobere uiterlijk terug.

De muren van de gangen worden gereinigd en hersteld. Dat geldt ook voor de eiken deuren en het koperbeslag. Nieuwe verlichting maakt de gangen lichter en doet de boogvormen fraaier uitkomen. De tegelvloer wordt waar mogelijk hersteld. Ook het verouderde sanitair wordt aangepakt.

De directe omgeving van De Inktpot krijgt een opknapbeurt. Wellicht wordt ook de binnentuin in oude luister hersteld.

De renovatie, die in fases verloopt, kost circa 20 miljoen euro. Op 20 maart 2003 is de geheel vernieuwde Inktpot officieel heropend.